

Údiv nebo zájem?

Aristotelés měl za to, že údiv je počátkem filosofie. Divíme se věcem nezvyklým (těm se ostatně diví i chytřejší zvíře), ale podiv sám k filosofii nevede. K filosofii vede zájem: nikoli co nás udivuje, ale co vzbudí náš zájem a přitáhne si naši pozornost, může nastartovat to, čemu říkáme „filosofie“. Údiv sám může být vyhodnocen jako periferní, bezvýznamná odchylka od toho, čemu jsme uvykli. Na jedné straně je ovšem zajímavé, že malé dítě se ničemu nediví, dokud si na něco nezvykne – a pak ovšem vyžaduje, aby se to prostě opakovalo. Teprve starší děti začnou toužit po nových věcech (byť jen nových pro ně – to není zatím důležité). Nemají-li je, začnou se „nudit“. Údiv sám však nedokáže zlomit nudu, jen ji trochu zmírní. Nudící se lidé si rádi nechávají přerušit svou nudu někým, kdo je dokáže udivit, jako jsou např. kašpaři, šaškové, kouzelníci, cirkusoví akrobati. Ale když se divíme kouskům akrobatů, nijak nás to netáhne, abychom se pokusili je napodobit. Naproti tomu filosofie vyrůstá z fascinace problémem či záhadou, nutící nás vždy znovu se k nim vracet. Právě proto mluví Platónův Sókratés o filosofickém erotu (ERÓS FILOSOFIKOS). Můžeme-li nějak zařadit do filosofických předpokladů (spíše než počátků) údiv, pak snad jen proto, že filosof baží po tom, aby se něčemu mohl podívat. Filosof se problémům pouze nediví, on je vyhledává, on po nich prahne. A protože si je nemůže jen tak svévolně vymýšlet, prahne po tom, aby se mu pocitům). To znamená, že naše pozornost je velmi dlouho plně soustředěna na „to myšlené“, tj. na to, co je jakýmsi cílem naší myšlenky, našeho myšlenkového výkonu. To souvisí s tím, čemu říkáme intence a intencionalita. Myšlenka, myšlenkový akt není totiž nikdy jen tím, čím je, a také platí, že to nejdůležitější na něm není to, čím je, ale to, k čemu míří, na co je zaměřeno, k čemu je zacíleno. Proto také je poněkud směšné, když někdo říká, že myslí, a neřekne, co myslí nebo na co myslí. Proto na samo myšlení, na ten výkon, bez něhož by žádné takové zaměření na něco (jiného) nebylo možné, obvykle zapomínáme, nebo lépe: lidé na to zapomínají. Jen v evropské tradici se pevně a soustavně udržuje jeden zvláštní zvyk, totiž že se myšlení někdy, dokonce velmi často, zaměřuje ne na věci myšlené, ale na myšlení samo jako myšlenkovou aktivitu. Trochu to proniká i do obecného povědomí, ale opravdu na úrovni se to pěstovalo a pěstuje – a hlavně by se to mělo pěstovat – zejména na univerzitách. Od dob starých řeckých myslitelů víme – a každý Evropan by si to měl uvědomovat – že v myšlení je velmi snadno možné se dopouštět chyb a omylů, takže každý jen trochu o sebe dbalý Evropan by měl co možná nejlépe vědět, co to vlastně dělá, když myslí ukázaly, aby byl konfrontován s novými, vyzývavými, ale zároveň vzdálená budoucí řešení slibujícími problémy, aby jimi byl nejen udiven, ale přímo ohromen a poznal něco, co asi nelze nazvat jinak než posedlostí nevyřešeným (hlubokým) problémem. A pak ovšem je tu ještě jedna nezanebatelná věc: zvědavost a zvědavost. Má-li se už člověk něčemu podívat, je především zapotřebí, aby si toho udivujícího vůbec všiml. A všímat si nikoli jen věcí známých, nýbrž právě těch neznámých, neočekávaných, k tomu je zapotřebí je aktivně vyhledávat, a protože ty nejdůležitější nejsou „jsoucí“, „dané“, ale skryté, nýbrž jsou „nejsoucí“, ale směřující k tomu, aby se staly, je zapotřebí je očekávat jiným způsobem, totiž přípravou na to, co není, ale co – snad – přichází. A snad dokonce chce přijít! A dokonce třeba právě skrze nás, skrze mne!

(Písek, 030704-2.)